

EDUCATION/PEDAGOGY

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2023.6.1>

ISTOTA I POTENCJAŁ PRACY ZESPOŁOWEJ W KONTEKŚCIE PARTNERSKICH INTERAKCJI W SZKOLE PODSTAWOWEJ

Maryna Yepikhina

*kandydat nauk pedagogicznych, profesor nadzwyczajny,
Doktorant Katedry Pedagogiki Przedszkolnej i Podstawowej
Instytut Pedagogiki i Psychologii Pedagogiki i Nauki
DZ „Ługański Uniwersytet Narodowy im. Tarasa Szewczenki”
(Połtawa, Ukraina)
ORCID ID: 0000-0003-0199-8186
dewdrop@ukr.net*

Victoriia Zhelanova

*doktor nauk pedagogicznych, profesor,
Profesor Katedry Teorii i Historii Pedagogiki
Uniwersytet Kijowski im. Borysa Grinczenki (Kijów, Ukraina)
ORCID ID: 0000-0001-9467-1080
vic.zhelanova@gmail.com*

Adnotacja. W artykule ustalono, że partnerskie oddziaływanie, jako strategiczny kierunek współczesnej edukacji, determinuje odnowę form i metod uczenia się, wśród których priorytetem jest praca zespołowa w szkole podstawowej. Ujawniono istotę pojęcia „zespół”, „praca zespołowa”, przedstawiono autorską interpretację istoty „interakcji partnerskiej”. Rozważono różnice pomiędzy zespołem a grupą, podkreślono główne cechy zespołowej. Ustalono, że praca zespołowa jest kluczowym narzędziem partnerskiej interakcji, ponieważ głównymi cechami pracy zespołowej są podstawowe elementy partnerskiej interakcji, które są rozpatrywane w aspekcie komunikacyjnym, interaktywnym i percepcyjnym. Określono znaczenie pracy zespołowej w procesie edukacyjnym szkoły podstawowej. W badaniach wykorzystano zespół metod ogólnonaukowych: analizę źródeł literackich, analizę definicyjną, syntezę, porównanie, systematyzację źródeł naukowych, generalizację.

Słowa kluczowe: zespół, praca zespołowa, interakcja partnerska, szkoła podstawowa, współpraca.

THE ESSENCE AND POTENTIAL OF TEAMWORK IN THE CONTEXT OF PARTNERSHIP IN PRIMARY SCHOOL

Maryna Yepikhina

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Doctoral Student at the Department of Preschool and Elementary Education
Educational and Scientific Institute of Pedagogy and Psychology
SI “Luhansk Taras Shevchenko National University”
(Poltava, Ukraine)
ORCID ID: 0000-0003-0199-8186
dewdrop@ukr.net*

Victoriia Zhelanova

*Dr. in Pedagogy, Professor,
Professor at the Department of Theory and History of Pedagogy
Borys Grinchenko Kyiv University (Kyiv, Ukraine)
ORCID ID: 0000-0001-9467-1080
vic.zhelanova@gmail.com*

Abstract. The article determines that partnership interaction, as a strategic direction of modern education, determines the renewal of forms and methods of education, among which teamwork is a priority in primary school. The essence

of the concept of "team", "teamwork" is revealed, the author's interpretation of the essence of "partnership interaction" is presented. The differences between a team and a group are considered, the main characteristics of teamwork are highlighted. It was established that teamwork is a key tool of partnership interaction, because the main characteristics of teamwork are the basic components of partnership interaction, which are considered through communicative, interactive, perceptive aspects. The importance of teamwork in the educational process of primary school is determined. The research used a complex of general scientific methods: analysis of literary sources, definitional analysis, synthesis, comparison, systematization of scientific sources, generalization.

Key words: team, teamwork, partnership interaction, elementary school, cooperation.

СУТНІСТЬ ТА ПОТЕНЦІАЛ КОМАНДНОЇ РОБОТИ В КОНТЕКСТІ ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Марина Єпіхіна

кандидат педагогічних наук, доцент,

докторантка кафедри дошкільної та початкової освіти

Навчально-наукового інституту педагогіки і психології

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

(Полтава, Україна)

ORCID ID: 0000-0003-0199-8186

dewdrop@ukr.net

Вікторія Желанова

доктор педагогічних наук, професор,

професор кафедри теорії та історії педагогіки

Київського університету імені Бориса Грінченка (Київ, Україна)

ORCID ID: 0000-0001-9467-1080

vic.zhelanova@gmail.com

Анотація. У статті визначено, що партнерська взаємодія, як стратегічний напрямок сучасної освіти зумовлює оновлення форм і методів навчання, серед яких пріоритетним у початковій школі є командна робота. Розкрито сутність поняття «команда», «командна робота», подано авторське тлумачення сутності «партнерська взаємодія». Розглянуто відмінності між командою і групою, виділені основні ознаки командної роботи. Встановлено, що командна робота є ключовим інструментом партнерської взаємодії, бо основні ознаки командної роботи є базовими складниками партнерської взаємодії, які розглядаються через комунікативний, інтерактивний, перцептивний аспекти. Визначено значення командної роботи в освітньому процесі початкової школи. У дослідженні використано комплекс загальнонаукових методів: аналіз літературних джерел, дефініційний аналіз, синтез, порівняння, систематизація наукових джерел, узагальнення.

Ключові слова: команда, командна робота, партнерська взаємодія, початкова школа, співпраця.

Вступ. Модернізація вітчизняної освіти, нові тенденції реформування суттєво змінюють вимоги до сучасного уроку в початковій школі. Центром сучасного освітнього процесу стає особистість учня, розвиток його креативного і критичного мислення, вміння аналізувати і висловлювати власні думки, оцінювати результати власної роботи, спілкуватись, чути та слухати інших, працювати у команді. Таким чином, серед основних ключових ідей сучасного уроку є ідея суб'єктивності, що розкривається через власну позицію учня, яка можлива за умови партнерської взаємодії. Результативність такої взаємодії залежить від правильно обраних вчителем форм і методів навчання. Саме тому пріоритет у новій українській школі надається командній роботі. Отже, визначені факти підтверджують актуальність нашого дослідження.

Студіювання педагогічної літератури дають підстави стверджувати, що наразі вітчизняними вченими активно досліджується проблема впровадження педагогіки партнерства в освітній процес початкової школи. Проблему партнерської взаємодії між суб'єктами освітнього процесу в початковій школі досліджують Н. Басюк, В. Дідух, В. Желанова, С. Іванчук, Л. Куземко, С. Мельник, О. Онаць, Н. Сівак, Т. Федірчик, та інші; прикладні аспекти командної роботи розглядають В. Горбунова, Я. Кємова, В. Москоленко, Т. Сазанова, Н. Шведа, К. Яковлева та інші; організація ефективної командної взаємодії педагогічних працівників розкрита у дослідженнях Т. Афанасєвої, Є. Гревцевої та інші; командоутворення як продуктивну педагогічну технологію досліджують О. Баніт, М. Єпіхіна, Д. Ярмолюк та інші; психологія командоутворення є предметом дослідження О. Башкір, В. Горбунової, Т. Гури, А. Денисенко, О. Квасник, О. Романовського, В. Шаповалової та інші. Проте, розгляд командної роботи в контексті педагогіки партнерства тільки розпочинається і, на наш погляд, є недостатньо концептуально розробленою.

Матеріал і методи дослідження. Мета дослідження – розкрити сутність поняття «командна робота» в початковій школі та визначити її значення в контексті партнерської взаємодії. У процесі наукового пошуку використано комплекс загальнонаукових методів: аналіз (педагогічної літератури, інформаційних джерел

із проблеми дослідження), дефініційний аналіз (з метою визначення сутності досліджуваної категорії), синтез, порівняння, систематизація наукових джерел (для виявлення стану розробленості проблеми), узагальнення (для визначення провідної категорії дослідження).

Основна частина. Реформування вітчизняної системи освіти, зокрема початкової школи, сприяє модернізації не тільки змісту освіти й освітніх технологій, а й всієї галузі відносин між суб'єктами освітнього процесу. Учні, батьки, вчителі, об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними й зацікавленими співниками, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат (Концепція, 2016). Перед вчителями початкової школи постає важливе завдання: створити оптимальні умови для розвитку кращих якостей молодших школярів, навчити дітей способам ефективної комунікації, виховати в них відповідальність та вміння працювати в команді. Саме командні навички сьогодні є одними із найважливіших та найнеобхідніших навичок, які дитина отримує через спільну роботу, в процесі взаємодії та спілкування із ровесниками та старшими людьми (Козленко).

Для того, щоб визначити роль командної роботи в контексті партнерської взаємодії, вбачаємо за потрібним розглянути поняття «партнерська взаємодія», «команда», «командна робота» більш детально.

У попередніх наших дослідженнях (Єпіхіна, 2023; Єпіхіна, 2022) нами встановлено, що партнерська взаємодія є предметом дослідження багатьох вітчизняних вчених, таких як: Н. Бирко, О. Дубасенюк, В. Желанова, О. Коханова, Л. Куземко В. Молоченко, Г. Татаринцева, Т. Ціпан, та ін. Різні трактування сутності партнерської взаємодії, синонімічність підходів говорить про те, що в науковому дискурсі немає єдиної загальноновизнаної думки про сутність даного поняття. Проведений дефініційний аналіз дозволив нам визначити характерні ознаки партнерської взаємодії: усі учасники освітнього процесу мають спільну мету, намагаються досягти спільного результату, а також є рівноправними і автономними партнерами. Усе це дало нам підстави розглядати партнерську взаємодію між суб'єктами освітнього процесу як новий тип взаємодії, який ґрунтується на паритетній основі та характеризується загальними цілями, взаємною відповідальністю сторін за результати співпраці, а також особистісним прогресом кожного учасника у процесі спільної діяльності. Партнери в даному контексті – це учасники взаємодії (суб'єкти освітнього процесу), які здатні до діалогу й групового спілкування, до роботи у команді, які є організаторами освітнього процесу і співпрацюють у досягненні поставленої мети (Єпіхіна, 2022: 37). Авторське тлумачення сутності партнерської взаємодії відображає розуміння цього феномену через призму трьох взаємопов'язаних аспектів: комунікативного (обмін інформацією); інтерактивного (взаємодія, обмін знаннями, ідеями, діями); перцептивного (процес сприйняття й пізнання партнерами один одного, встановлення взаєморозуміння) (Єпіхіна, 2023).

Оскільки командна робота є важливим інструментом досягнення результатів у сучасних компаніях, поняття «команда» широко обговорюється у сфері консалтингу, бізнесу, бізнес-моделюванні, менеджменті, соціології та ін.

У менеджменті під командою розуміється група креативних людей, згуртована навколо одного лідера, що займаються спільною справою із задоволенням, сполучають свою особисту мету із загальною, і свідомо взаємодіють один з одним для її досягнення, а результатом їхньої справи є якісно новий продукт (Муха, 2015). На думку Л. Шевченко, К. Кулий, О. Нещеретної, В. Зеленької, команда – сукупність двох та більше працівників, що мають спільні цілі, регулярно взаємодіють між собою при виконанні завдань, виконують різні обов'язки але можуть замінити один одного в будь-який момент, координують свої дії та несуть колективну відповідальність за результати діяльності (Менеджмент). Під командою І. Щульженко, О. Помаз розуміють групу людей, що мають свого лідера, націлені на якісний кінцевий результат, члени команди мають високий рівень взаєморозуміння, вони добре вмотивовані, здатні до навчання (Щульженко, Помаз, 2016:).

Досліджуючи психологічні аспекти командотворення, В. Горбунова під командою розуміє малу групу, що вирізняється взаємодією спільної консолідованої праці, орієнтованої на вирішення командних задач, керуючись засадами компетентності, ролівої доцільності та взаємо-розподіленої відповідальності у між-особистісних взаєминах, що сприяють психологічному комфорту та створюють можливості особистісного зростання індивіда (Горбунова, 2014: 19).

Н. Волкова, О. Лебідь, О. Гром під командою розуміють взаємозалежність і необхідність взаємодії та співпраці, мають усталену настанову на спільну, ефективну й творчу діяльність та здатні поєднати індивідуальні ідеї і досвід кожного для прийняття раціонального рішення й досягнення спільної мети. Тобто, на думку науковців, команда є колективним суб'єктом діяльності, провідною ознакою якої є позитивна синергія спільної консолідованої діяльності, яка орієнтована на розв'язання командних завдань, а також: компетентність усіх членів команди, роліова доцільність та взаємно розподілена відповідальність, комфортні міжособистісні взаємини (Моделювання, 2021: 20).

Визначені поняття дають можливість виокремити основні ознаки команди: комунікативний контакт, рівноправність між членами команди, наявність спільної мети, спільність дій, мотивація всіх членів команди, наявність лідера, взаємодопомога. Отже, якщо розглядати команду в контексті освітнього процесу, то, на наш погляд, команда – це згуртована група учнів навколо лідера, об'єднаних спільною метою, мотивацією, спільною роботою для її досягнення та взаємною відповідальністю за результат діяльності всієї команди.

Зауважимо, що не кожену групу людей, які працюють, навчаються в одній організації або займаються спільним проєктом можна назвати командою. Основна різниця між групою та командою полягає в тому, що команда більш мобільна, динамічна, професійна та продуктивна. Команда, на відміну від групи, має чітке завдання, має більш тісну співпрацю та взаємодію між її членами. У групі й команді різні типи

відповідальності. У групі всі учасники можуть бути об'єднані загальними цілями, але не залежити один від одного й нести індивідуальну відповідальність. На відміну від групи, команда несе колективну відповідальність. Усі члени команди допомагають один одному у досягненні загальної мети, обмінюються досвідом, вони зацікавлені в тому, щоб кожний виконував свою роботу якісно. Головною істотною відмінністю команди від групи є наявність синергетичного ефекту.

Розкриємо сутність поняття «командна робота». Зауважимо, що поняття «командна робота» є малодосліджене в педагогічній науці. Так, Т. Годованюк під командною роботою розуміє діяльність групи осіб, яка спрямована на спільне розв'язання конкретного завдання чи проблеми (Годованюк, 2021: 74). Досліджуючи командну роботу крізь призму наукових досліджень з командування, А. Косовська під командною роботою розуміє цілеспрямовану, узгоджену визначеним колом учасників спільну діяльність, в рамках якої розв'язуються чітко обумовлені завдання на основі інтенсивного співробітництва за допомогою конструктивних міжособистісних відносин (Косовська, 2021: 171).

На думку Т. Ковальової, командна робота – це взаємоузгоджена діяльність команди учнів та вчителя, яка спрямована на досягнення освітніх, дослідницьких, соціальних цілей у процесі спільної роботи (Ковальова, 2020: 135).

Так Н. Волкова, О. Лебідь, О. Гром командну роботу розуміють як форму організації спільної діяльності, яка виражається прагненням до досягнення високої ефективності взаємопов'язаної і взаємозалежної спільної діяльності на основі високого професіоналізму членів команди, які поділяють командні цінності, цілі, відповідальність і взаємовідповідальність, мають визначені ролі, у межах яких проявляють свої особисті здібності. Командна робота як форма організації спільної діяльності передбачає, на думку вчених, здатність до партнерської взаємодії (Моделювання, 2021: 20). Отже, основними ознаками, якими характеризується командна робота є: спільне розв'язання проблеми, співробітництво, партнерська взаємодія. Аналіз розглянутих вище понять дає підстави для спроби власного визначення сутності командної роботи. На наш погляд, командна робота – це колективна спрямованість усіх членів команди на досягнення спільного результату, який реалізується через партнерську взаємодію, взаємопідтримку та взаєморозуміння одне одного. Ключовими аспектами командної роботи вважаємо формування позитивних взаємовідносин між учасниками, обмін думками, вміння знаходити компроміс, бути відкритим до самокритики та об'єктивно оцінювати свої власні досягнення, а також досягнення інших учасників.

На основі дефініційного аналізу наведених понять «партнерська взаємодія», «команда», «командна робота» спробуємо розглянути сутність командної роботи у контексті партнерської взаємодії в початковій школі.

Результати та їх обговорення. Відзначимо, що реформування вітчизняної освіти, її модернізація визначають педагогіку партнерства стратегічним напрямком сучасної освіти, основною метою якої є встановлення та зміцнення партнерських взаємин між усіма суб'єктами освітнього процесу – учнями, вчителями та батьками. Педагогіка партнерства спирається на залучення всіх учасників освітнього процесу до співпраці, активної партнерської взаємодії, спільної відповідальності за індивідуальну траєкторію розвитку молодших школярів. Взаємодіючи на засадах партнерства, суб'єкти освітнього процесу виступають рівноправними партнерами, які працюють разом для досягнення загальної освітньої мети, доповнюють один одного та взаємодіють на рівних засадах.

У процесі партнерської взаємодії молодші школярі відчувають власну активну участь та самостійність, бо вони включені в процес прийняття рішень та визначення навчальних цілей, мають більше можливостей для самовираження та розвитку своїх індивідуальних навичок та потенціалу. Педагог у цьому процесі виступає у новій ролі – ролі фасилітатора, основне завдання якого полягає в стимулюванні та спрямованості процесу самостійного пошуку інформації та спільної діяльності учнів. Вони створюють сприятливу атмосферу для співробітництва, взаємодії та взаєморозуміння (Левченко, 2011: 148). Зауважимо, що партнерська взаємодія, як стратегічний напрямок сучасної освіти, зумовлює модернізацію інструментарію, який впливає на якість сучасного освітнього процесу.

Реалізація партнерської взаємодії у сучасному освітньому процесі початкової школи досягається за допомоги різноманітних методів та інструментів, основним з яких, на наш погляд, є командна робота. Додамо, що в цьому аспекті особлива увага сьогодні приділяється початковій освіті, оскільки саме в цей період активно формуються навички співробітництва та спільної навчальної діяльності. Реформації, які відбуваються сьогодні у сучасній освітній сфері, зумовлюють оновлення форм і методів роботи вчителя початкової школи. Актуальним наразі стає питання переходу від групової діяльності молодших школярів в організацію командної роботи. У процесі командної роботи у молодших школярів розвиваються і формуються такі вміння й навички:

– *розвиток комунікативних навичок* (у командній роботі молодші школярі навчаються ефективно спілкуватися, слухати і висловлювати свої думки, враховувати думки інших членів команди; учні навчаються співпрацювати та ділитися обов'язками);

– *формування навичок ефективної взаємодії, взаємодопомоги* (командна робота створює атмосферу, в якій учні підтримують одне одного, навчаються бути емпатичними до потреб та інтересів своїх однокласників, допомагають одне одному та вирішують проблеми як команда);

– *розвиток лідерських навичок* (командна робота допомагає молодшим школярам розвивати лідерські якості; кожен учасник може мати можливість взяти на себе лідерські обов'язки, приймати рішення, організовувати учасників та керувати командою);

– *розвиток критичного мислення* (командна робота сприяє розвитку у молодших школярів критичного мислення, оскільки учні обговорюють ідеї, аргументують свої думки та приймають рішення як команда; учні вчать аналізувати, оцінювати та синтезувати інформацію з різних джерел);

– *розвиток творчого мислення*: командна робота спонукає молодших школярів до творчого мислення, пошуку нестандартних рішень та ідей; учасники команди можуть використовувати свої знання і досвід для вирішення проблем та завдань в команді);

– *розвиток вмінь розв'язувати конфлікти* (командна робота навчає молодших школярів розв'язувати конфлікти та узгоджувати різні точки зору, вчать шукати компроміси і знаходити спільне рішення). Тобто, як бачимо, командна робота вносить багато цінних

аспектів у шкільне навчання молодших школярів, надаючи їм життєвий досвід, сприяє розвитку здатності учнів формувати взаємини одне з одним, а також виховує у молодших школярів свідоме ставлення до дослідницької діяльності та творчої праці. Крім того, командна робота активізує розумову діяльність молодших школярів. Отже, командна робота допомагає учням розвинути глобальні навички і вміння, які їм знадобляться у майбутньому, а основні її ознаки (спільна мета, розділення обов'язків, взаємодія, взаємозалежність, координація, відкритий і конструктивний діалог, співпраця) є базовими складниками партнерської взаємодії, які розглядаються нами через призму трьох взаємопов'язаних аспектів: комунікативного (обмін інформацією); інтерактивного (взаємодія, обмін знаннями, ідеями, діями); перцептивного (процес сприйняття й пізнання партнерами один одного, встановлення взаєморозуміння).

Висновки. Таким чином, у сучасному освітньому просторі існує багато різних підходів до тлумачення поняття «команда», сутність якого переважно розкривається у прикладній науковій сфері. У зв'язку з цим у психологічній літературі відсутній єдиний підхід до розуміння сутності даного поняття. На наш погляд, команда – це згуртована група учнів навколо лідера, об'єднаних спільною метою, мотивацією, спільною роботою для її досягнення та взаємною відповідальністю за результат діяльності всієї команди.

Команда від групи відрізняється мобільністю, динамічністю, продуктивністю. На відміну від групи, команда має чітке завдання, тісну співпрацю, взаємодію та синергетичний ефект. У ході дослідження визначено, що основні ознаки командної роботи є базовими складниками партнерської взаємодії, які розглядаються нами через комунікативний, інтерактивний, перцептивний аспекти, а також її основним і ключовим інструментом. Перспективами подальших розвідок убачаємо у дослідженні технологічного забезпечення системи професійної підготовки вчителів до реалізації партнерської взаємодії суб'єктів освітнього процесу в початковій школі.

Список використаних джерел:

1. Моделивання компетентнісної професійної освіти в контексті євроінтеграції / за заг. ред. проф. Н. П. Волкової. Дніпро : Університет імені Альфреда Нобеля, 2021. 356 с.
2. Годованюк Т. Формування навичок командної роботи як ефективного інструменту професійної діяльності майбутнього вчителя математики. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2021. № 2(24). С. 72–78.
3. Горбунова В.В. Психологія командо творення: Ціннісно-рольовий підхід до формування та розвитку команд : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 380 с.
4. Спіхіна М. Партнерська взаємодія вчителя початкових класів: системно-структурний аналіз. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Вип.55, т.1. URL: <http://www.innovpedagogy.od.ua/vip55> (дата звернення: 17.10.2023).
5. Спіхіна М. Сутність та структура готовності майбутнього вчителя до партнерської взаємодії в початковій школі. *Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. 2022. 38(2). С. 36–43.
6. Ковальова Т.О. Робота в команді як педагогічна проблема. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2020. № 2(333) Ч. 2. С. 130–138.
7. Козленко Д.С. Виховання навичок командної роботи молодших школярів засобами проєктної технології. 2021. URL :http://ekhssuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/14972/Kozlenko_pedf_2021.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 11.10.2023).
8. Концепція Нової Української Школи, від 27.10.2016. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkolacompressed.pdf> (дата звернення: 17.10.2023).
9. Косовська А.О. Командна робота як складова організації навчання дітей з особливими освітніми потребами. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки). 2021. Вип. 17. С. 163–176.
10. Левченко О. О. Педагогічна фасилітація як феномен формування фасилітативного стилю педагогічної взаємодії майбутніх викладачів. *Наукові записки. Психологія і педагогіка*. 2011. № 18. С. 147–158.
11. Менеджмент : навч. посіб. / Л.С.Шевченко та ін.; за заг. ред. Л. С. Шевченко. Х.: Право, 2013. 216 с.
12. Муха Р. А. Команда, її сутність та особливості розвитку. *Ефективна економіка*. 2015. № 8. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4253> (дата звернення: 13.09.2023).
13. Шульженко І. В., Помаз О. М. Особливості створення ефективної управлінської команди в сучасних умовах. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2016. № 1(73). С. 23–28.

References:

1. Volkova, N. P. (Ed.). (2021). Modeliuvannia kompetentnisnoi profesiinoi osvity v konteksti yevrointehratsii [Modeling competency-based professional education in the context of European integration]. Dnipro : Universytet imeni Alfreda Nobelia. 356 s. [in Ukrainian].

2. Hodovaniuk, T. (2021). Formuvannya navychok komandnoi roboty yak efektyvnoho instrumentu profesiinnoi diialnosti maibutnoho vchytelia matematyky [Formation of teamwork skills as an effective tool for the professional activity of the future mathematics teacher]. *Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia – Problems of modern teacher training*, 2 (24), 72–78 [in Ukrainian] [https://doi.org/10.31499/2307-4914.2\(24\).2021.244199](https://doi.org/10.31499/2307-4914.2(24).2021.244199).
3. Horbunova, V.V. (2014). Psykholohiia komando tvorennia: Tsinnisno-rolovyyi pidkhd do formuvannia ta rozvytku komand [Psychology of team building: A value-role approach to the formation and development of teams]. *Monograph*. Zhytomyr : ZhDU im. I. Franka [in Ukrainian].
4. Yepikhina, M. (2023). Partnerska vzaiemodiiia vchytelia pochatkovykh klasiv: systemno-strukturnyi analiz [Partnership interaction of primary school teachers: systemic and structural analysis]. *Innovatsiina pedahohika – Innovative pedagogy*, 55(1). Retrieved from: <http://www.innovpedagogy.od.ua/vip55> (accessed 17 October 2023) [in Ukrainian].
5. Yepikhina, M. (2022). Sutnist ta struktura hotovnosti maibutnoho vchytelia do partnerskoi vzaiemodii v pochatkovii shkoli [The essence and structure of the future teacher's readiness for partnership interaction in primary school]. *Pedahohichna osvita: Teoriia i praktyka. Psykholohiia. Pedahohika – Pedagogical education: Theory and practice. Psychology. Pedagogy*, 38(2), 36-43 [in Ukrainian] <https://doi.org/10.28925/2311-2409.2022.386>
6. Kovalova, T.O. (2020). Robota v komandi yak pedahohichna problema [Team work as a pedagogical problem]. *Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka. Pedahohichni nauky – Bulletin of Taras Shevchenko LNU. Pedagogical sciences*, 2(333), 130–138 [in Ukrainian] doi: 10.12958/2227-2844-2020-2(333)-2-130-138.
7. Kozlenko, D.S. (2021). Vychovannia navychok komandnoi roboty molodshykh shkolariv zasobamy proiektnoi tekhnolohii [Education of teamwork skills of junior high school students by means of project technology]. Retrieved from: http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/14972/Kozlenko_pedf_2021.pdf?sequence=1&isAllowed=y (accessed 11 October 2023) [in Ukrainian].
8. Kontseptsiiia Novoi Ukrainskoi Shkoly vid 27.10.2016 [Concept of the New Ukrainian School from October 27, 2016]. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkolacompressed.pdf> (accessed 17 October 2023) [in Ukrainian].
9. Kosovska, A.O. (2021). Komandna robota yak skladova orhanizatsii navchannia ditei z osoblyvymy osvitnimy potrebamy [Teamwork as a component of the organization of education of children with special educational needs]. *Aktualni pytannia korektsiinoi osvity (pedahohichni nauky) – Current issues of correctional education (pedagogical sciences)*, 17, 163-176 [in Ukrainian] doi: 10.32626/2413-2578.2021-17. 163–176.
10. Levchenko, O. O. (2011). Pedahohichna fasylytatsiia yak fenomen formuvannia fasylytatyvnoho styliu pedahohichnoi vzaiemodii maibutnykh vykladachiv [Pedagogical facilitation as a phenomenon of the formation of a facilitative style of pedagogical interaction of future teachers]. *Naukovi zapysky. Psykholohiia i pedahohika – Proceedings. Psychology and pedagogy*, 18, 147–158 [in Ukrainian].
11. Shevchenko, L. S. (Ed.). (2013). Menedzhment [Management]. Kharkiv: Pravo, 216 s. [in Ukrainian].
12. Mukha, R. A. (2015). Komanda, yii sutnist ta osoblyvosti rozvytku [The team, its essence and peculiarities of development]. *Efektyvna ekonomika – Efficient economy*, 8. Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4253> (accessed 17 October 2023) (accessed 13 September 2023) [in Ukrainian].
13. Shulzhenko, I. V. & Pomaz, O. M. (2016). Osoblyvosti stvorennia efektyvnoi upravlinskoi komandy v suchasnykh umovakh [Peculiarities of creating an effective management team in modern conditions]. *Naukovyi visnyk Poltavskoho universytetu ekonomiky i torhivli – Scientific Bulletin of the Poltava University of Economics and Trade*, 1(73), 23–28 [in Ukrainian].